

Klimatpolitik och annan solidaritet

Som alla vet, står klimatets förändring högt på dagordningen bland nutidens politiska problem. De som känner sig starkt berörda av hotbilder med stigande temperaturer, stormar och översvämningar ser ingenting viktigare. Men alla vill inte hålla med. Motstånd och likgiltighet påträffas i synnerhet hos nationalisterna och populisterna – från Donald Trump till Jussi Halla-aho med flera. De globala ansträngningarna för att bemästra problemet har tagit sig uttryck i Parisavtalet av år 2016 om att hålla den globala medeltemperaturens stegring under 2°C. Påminnelserna om dess betydelse kommer ofta från IPCC och andra forskare samt från politiska aktivister, bland vilka Greta Thunberg är den mest kända. Motståndet har många dimensioner.

Det finns de som 1) förnekar den globala uppvärmningen, som 2) förnekar att den framkallas av människan, som 3) förnekar att den har allvarliga konsekvenser eller som 4) förnekar att den kan bromsas (tillräckligt) genom mänskliga åtgärder. Slutsatsen för dem som tillhör dessa fyra kategorier blir att ingenting kan eller behöver göras. Den som tillhör den fjärde kategorin erkänner problemet men anser, att jorden ändå går mot sin undergång.

För att motarbeta klimatförändringen återstår således den del av mänskligheten, som förstår problemets betydelse och utgår från att något kan göras. Då kommer frågan om vem som skall göra det. En del av det lindrigare motståndet mot klimatpolitiken, bland annat hos våra sannfinländare, bygger på uppfattningen att Finland inte behöver göra så mycket. Finland är ändå så litet, vårt klimatavtryck är obetydligt, det är de stora industriländerna som borde ta sig an saken. Den här typen av argumentering kan med lätthet tas ned till individplanet. Den enskilda

människan behöver inte bry sig, hon kan fortsätta att slösa och använda fossila bränslen precis liksom tidigare, hon behöver inte ändra sitt levnadssätt. Detta passar perfekt i det populistiska budskapet, där man gärna använder ordet ”klimathysteri”.

Därmed är vi framme vid en företeelse av central betydelse i samhällets utveckling: å ena sidan behovet av solidaritet och kollektiva åtgärder, å andra sidan individernas strävan att handla rationellt med tanke på den egna nyttan. Den företeelsen har sedan länge studerats i samhällsvetenskaperna. En sociologisk klassiker är *The Logic of Collective Action* (1965) av dåvarande ekonomiprofessorn Mancur Olson vid Princeton-universitetet i Förenta staterna. Han betonade bland annat betydelsen av kollektivets storlek. I en liten grupp av människor är det svårare att avvika från mängdens beteende. Kollektivets syfte är ju att främja gemensamma intressen, och den som sviker drabbas av de övriga medlemmarnas straffåtgärder. Men om det är fråga om ett stort kollektiv märks det inte ens om någon individ avviker från det förväntade beteendet. Den individen blir då en gratisåkare, en *free-rider*.

Långt före Olson har olika tänkare identifierat åtminstone vissa aspekter av problemet med solidaritet och gratisåkare. Bland andra John Stuart Mill och Vilfredo Pareto har analyserat situationer, där alla drar nytta av att följa ett visst handlingsmönster, men där en enskild gruppmedlem dessutom har personlig nytta av att inte göra som de övriga. Olson och andra skribenter har gått vidare och visat hur empiriska data kan utgöra underlag för spelteoretisk analys eller andra matematiska beräkningar. Många variabler kan användas – kostnaderna för deltagande i kollektivet, nyttan av medlemskapet, kostnaden

för att åka gratis, risken att utsättas för straff och sanktioner, med flera. I det lilla lokalsamhället kan det vara fråga om enkla saker såsom gemensamma regler för avfallshantering och -sortering. En av Olsons slutsatser är den, att starka ideologier, religion, språk, kulturellt arv och patriotism kan förstärka sammanhållningen så mycket, att gratisåkare inte förekommer. Allmänt taget är detta en trivial observation, men den är högst relevant i många konkreta politiska situationer. Det märks däremot om solidariteten brister och gratisåkarna är många.

På vissa områden håller solidariteten i stort sett, emedan avvikelser kan vara farliga för individerna, till exempel i fråga om trafikreglerna. Alla inser nytan av att köra på vägens högra sida. På andra områden har det organiserade samhället lyckats införa så mycket tvång, att avvikelser kan minimeras: det må vara lockande att inte betala skatt, men skatternas indrivning är hos oss tämligen effektiv, och skattesmitning beivras.

Klimatpolitikens aktörer är huvudsakligen stater, och en stat kan vara gratisåkare inom världssamfundet. Det avgörande motivet för en gemensam global klimatpolitik finner man inte i någon ideologi eller i något tvång, snarare i en stark övertygelse och insikt om en hotande gemensam fara. Detta gällde åtminstone i fråga om Parisavtalet, som ratificerades av de flesta staterna på jordklotet. En enskild stat kan visserligen sträva att främja egna intressen genom att lösgöra sig från den solidariska klimatpolitiken till exempel genom att säga upp avtalet – såsom USA har gjort. Bilden kompliceras av att enstaka delstater, främst Kalifornien, strävar att hålla fast vid striktare åtaganden. Andra stater blir kanske gratisåkare de facto även utan medveten strävan till egennyttan. Korruption och svag administration gör att både staterna själva och deras invånare lätt kan undandra sig sina förpliktelser. Följderna och deras orsaker är i viss mån omstridda, vilket har möjliggjort polemiken om Parisavtalet. Men även vanliga människor har märkt, att det blir mera luftföroreningar, glaciärerna smälter, väderleken blir mera ombytlig.

Det är ofta de gröna partierna som utgör motpolar till nutidens nationalister. I Sverige heter det uttryckligen, att tre solidariteter är grunden i Miljöpartiets politik: ”solidaritet med kommande ge-

nerationer, solidaritet med världens alla människor, solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet.

Den akuta frågan i dagens klimatpolitik är hur man skall uppnå tillräcklig mellanstatlig solidaritet så att åtgärderna verkligen blir genomförda i tid och med avsedd effekt. Än så länge är okunskap och likgiltighet så pass utbredda, att insikten om en gemensam fara inte har slagit igenom på allvar. En mycket stark övertygelse om faran av global uppvärmning borde väl helst föra fram till globalt koordinerad reglering. Parisavtalet är det viktigaste försöket i den riktningen. Det finns många farosignaler – orkaner, skogsbränder och översvämningar – men jordens folk och regeringar tycks ännu inte ha blivit tillräckligt uppskrämda.

KLAUS TÖRNUDD